

۱۵۱۲۷۹۲

به نام یزدان پاک

شاهپور اول

علی سمات محمدی

آوازه ابریشمی

www.ketab.ir

سرشمانه	سماک محمدی، علی، ۱۳۵۷ -
عنوان و نام پدیدآور	شاهپور اول/ علی سماک محمدی؛ ویراستار رعنا خزاعی.
مشخصات نشر	تهران: انتشارات آواژه ابریشمی، ۱۳۹۶.
مشخصات ظاهری	۲۷۲ ص: مصور، نقشه.
شابک	۹۷۸-۶۰۰-۷۹۷۶-۵۲-۴
وضعیت فهرست نویسی	فیا
موضوع	شاهپور ساسانی اول، شاه ایران، - ۴۲۷۲ م.
موضوع	ایران -- تاریخ -- ساسانیان، ۲۲۶ - ۶۵۱ م.
موضوع	Iran -- History -- Sassanids, ۲۲۶-۶۵۱
موضوع	ایران -- شاهان و فرمانروایان -- سرگذشتنامه
موضوع	Iran -- Kings and rulers -- Biography
زبان	DSR ۱۳۹۶۴۱۶ ۲ش/س/
زبان بنویس	۰۳/۹۵۵
زبان دیوبی	۴۸۷۸۶۰۵
شماره کتابشناسی	

شاهپور اول

علی سماک محمدی

صفحه رایم پروانه

طراس ج. ن. نوسا ابریشمی

مشاور تاریخی: حامد رضایی

لیتوگرافی: خت

نوبت چاپ: اول ۱۱۹۶

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۷۹۷۶-۵۲-۴

مدیر تولید: نسیم محمدپور

ناظر چاپ: محمدرضا ابریشمی

انتشارات آواژه ابریشمی

انقلاب ۱۲ فروردین پاساژ فروردین ط اول

تلفن ۶۶۴۹۱۵۱۹ - فکس ۶۶۹۶۹۵۱۶

فهرست مطالب

۹	مقدمه مولف
۱۵	داستان تولد شاهپور
۲۱	ازدواج شاهپور و تولد هرمزد
۲۸	تاجگذار، شاهپور
۳۳	افسانه ترا
۴۳	جنگهای ایران و روم در زمان شاهپور
۶۰	نظر نویسندگان مختلف در مورد مرگ گوردیان
۷۰	در دوره شاهپور چند با میلان ایران و روم در گرفت؟
۸۰	شاهپور و والریانوس
۹۷	هجوم شاهپور به آسیای صغیر
۱۰۱	لشکر کشی شاهپور به شرق
۱۱۳	سالهای آخر شاهنشاهی شاهپور شاهنشاه ایران و ایران
۱۱۶	ایران و ارمنستان
۱۲۶	ایران و روم و روابط آنها با اعراب
۱۰۱	مانی
۱۷۸	شاهپور در کتب نویسندگان قدیم
۱۸۷	بازمانده هایی از شاهپور
۲۳۲	تمام سکه های شاهپور اول
۲۳۶	شرح حال شاهپور اول پسر اردشیر پایکان از زبان خودش

مقدمه مؤلف

قطعا وقتی که پدر خانواده از لحاظ شخصیت اجتماعی فردی قابل قبول برای جامعه باشد فرزندان نیز در سایه این پدر نیرو مند دارای شخصیت بین دوستان و آشنایان و سایر افراد جامعه خواهند شد. همانطور که یک پدر معتاد و لایبالی شخصیت فرزندان را زیر سوال می برد یک پدر تحصیلکرده و یا با آبرو باعث سربلندی فرزندان خود نزد سایرین خواهد شد.

با روی کار آمدن شاهپور هیچ خللی در ادامه سیاستهای شاهنشاهی بزرگی که اردشیر بنا نهاده بود وارد نیامد بلکه حکومتی ساخته شد بر پایه قدرت و تکیه بر دین، همانطور که بسیاری از مردم ایران خواهان آن بودند. اینک بعد از گذشت سالیان دراز ایرانیان دارای روح واحد ملی شده بودند و این قدرت ملی حس وطن پرستی آنها را به سوی پیشرفت سوق می داد و در آینده خواهیم دید که ایرانیان با پشتوان این احساس قوی دست به چه کارهای بزرگی زدند که حتی امروزه موجب شگفتی کسانی می شود که تاریخ ایران را مطالعه می کنند. اما به طور یقین انجام کارهای بزرگ ایرانیان در آن زمان تنها با اتکال به احساس دوستی (ناسیونالیسم) نبود بلکه باید آنها تنها انگیزه کارهای بزرگ دانست که بدون داشتن اقتصاد قوی، دانش و علم و ثروت و... هرگز مهیا نمی شد و هرگز ایرانیان نمی توانستند بزرگترین ضربات را بر یک امپراطوری معظم روم وارد کنند. اگر جاده نبود اگر پلها و کاروا نسراها و سایر تجهیزات محاسسی نبود هرگز امکان نداشت که ایرانیان بتوانند نیروهای خود را در اندازه های بزرگ جابجا کنند.

وجود بناهای متعدد از زمان شاهپور (هر چند گذر زمان و سبب های فراوانی بر آن وارد ساخته است) خود بیانگر پیشرفت و ترقی ایرانیان در آن دوران طلائی است. متأسفانه اطلاعات باقی مانده نوشتاری خاص آن دوران بسیار اندک است اما برای ما امروزه گنجی باقی مانده از خود شاهپور، که برای تحقیقات ما بسیار با ارزش است. شاه شاه ایران سر آنچه را که در دوران او اتفاق افتاده و حائض اهمیت بوده را ثبت و ضبط نموده است به طور دقیق و بدون کم و کاست.

مابقی اطلاعات ما به دو دسته بزرگ تقسیم می شود ابتدا به معاصرین شاهپور در روم و ارمنستان و سپس به مورخین دوره اسلامی.

^۱ هر چند که ایرانیان در گذشته نیز این تاسیسات زیر بنایی را در ایران بوجود آورده بودند و در دوره های پیشین (هخامنشی و اشکانی) برای راحتی اتباع شاهنشاهی تدابیر خاصی اندیشیده بودند.

با اینکه گذر زمان و کینه توزی بسیاری از کتابهای آن دوران را نابود کرده است اما آنچه که باقی مانده است آنقدر است که بتوان شرحی مناسب از شاهنشاهی ایران در زمان شاهپور نوشت ولی حق مطلب را ادا کردن بسیار سخت و دشوار است.

در این دوران مردم ایران زمین هر آنچه در توانشان بود برای رشد و پیشرفت کشور ایران بکار بردند از صنعت کاران گرفته تا نظامیان و تا افراد عادی شاهنشاهی ساسانی. آنها تمام تلاش خود را برای بقای و پیشرفت دولت نوپای ساسانی بکار بستند. البته دولت ساسانی نیز آنها را در این پیشرفت و ترقی تنها نگذاشت و با رایث خاص آنها را به سوی پیروزی در تمام جبهه ها (چه خارجی و چه داخلی) رهنمون ساخت.

تثیت دین زرتشتی (هر چند مانیت که در آینده در مورد آن توضیح خواهیم داد در این دوران به رشد و کمال رسید) آرام شدن اوضاع داخلی و اطاعت کامل شاهان محلی از شخص شاهنشاه و از بین رفتن ظلم بی حد و حساب حاکمان محلی. در مقابل قدرت دولت مرکزی و پیروزیهای محسوس نیروی نظامی شاهنشاهی در غرب و شرق و ساحات و سازهای فراوان زیر بنایی در اقصا نقاط کشور از مهمترین اقدامات شاهپور در بیش از سی سال سلطنت او، حساب می آید.

به طور حتم اگر ما در زمان شاهنشاهی شاهپور می زیستیم می توانستیم تغییرات قابل لمس را احساس کنیم همانطور که ایرانیان آن عصر توانستند آنرا احساس کنند. به طور یقین پیروزی های بزرگ و قاطع بر امپراطوری بزرگ روم می توانست بسیار بر روح مردم ایران تاثیر گذار باشد و روح بزرگ ایرانیان را به کمال برساند. بر همین اساس بود که شاهنشاهی که اردشیر بنا نهاده بود توانست در مقابل طوفانهای بزرگ شرقی و غربی بیش از چهار صد سال آرام بدارد و نام ایران و ایرانی را در جهان پر آوازه گرداند.

روی کار آمدن شاهپور برای ادامه حیات شاهنشاهی ساسانی یک موهبت الهی به حساب می آمد و این بهترین اتفاق ممکن بود که فرزند اردشیر شاهنشاه نخستین ساسانی فردی با اینهمه لیاقت و توانایی شد و توانست پایه های حکومت ساسانی را بسیار قوی و مستحکم سازد. اگر اتفاقاتی که در دوران بعد از شاهنشاهی شاهپور در این دوران به وقوع می پیوست (یعنی وجود شاهان بی لیاقت و سست اراده) قطعاً میتوانست عمر شاهنشاهی ساسانی را به آخر برساند و این برای حکومتی نوپا سم مهلکی به حساب می آمد.

شاهپور به بهترین نحو ممکن سیاست شاهنشاهی پدر خود را دنبال کرد و اندکی در پیشرفت آن خلل وارد نساخت. او در ابتدا دست به تقویت و تجهیز ارتش ایران زد ارتشی که پدر او آنرا به بهترین و جدیدترین ابزار جنگی مجهز کرده بود. اما در این دوران شاهپور سراسر شاهنشاهی را برای آماده کردن یک ارتش بزرگ و نیرومند بسیج کرد تقریباً در این دوران بود که نوعی ارتش دائمی به سبک گارد جاویدان هخامنشی در ایران به وجود آمد. به طور یقین در این دوران تکنولوژی تولید تجهیزات جنگی در ایران وجود داشت و قطعاً کارخانه های بزرگ اسلحه سازی دولتی در سراسر شاهنشاهی کار آماده سازی تجهیزات ارتش ساسانی را آغاز کرده بودند. شاید این مسئله در ذهن تداعی شود که اقوام بیابانگرد آن دوران و دورانیهای قبل از آن هم دارای اسلحه و لوازم جنگی بودند و توانایی ساخت آنرا داشتند اما باید به این نکته توجه کرد که به هیچ وجه نمی توان ارتش پیشرفته ایران را با آن ارتشهای وحشی مقایسه کرد ارتش ایران دارای واحدهای تخصصی و کاملاً پیشرفته بود واحدهای سواره نظام زره پوش سازین^۱ اسلحه واحدهای مهندسی و واحدهای تخصصی خاص محاصره به همراه وسایل پیشرفته محاصره و ... همه و همه بیان کننده تفاوت ارتش ایران با سایر نیروهای نظامی هم عصر خود است. و در برخورد های پیش آمده ما بین ارتشهای ایران در دورانیهای مختلف (هخامنشی اشکانی و ساسانی) و اقوام بیابانگرد شرقی در طول بیشتر از هزار سال تنها چند بار آنهم به طور مقطعی ارتشهای وحشیان پیروز شدند و در سایر دفعات و در اکثر آنها ارتش ایران آنها را طور خرد کننده ای نابود کرد. یکی دیگر از ویژگی های ارتش ایران سرعت فراوان آنها در جمع شدن و آماده به جنگ بودن آنهاست. با نگاهی به نقشه ایران در زمان ساسانی به خوبی به این نکته پی خواهید برد که وسعت بسیار زیاد آن مشکلات فراوانی را در بسیج و جمع آوری و نقل و انتقال نیرو در این زمان (البته در دولتهای پیشین ایرانی نیز این مشکل وجود داشت) برای دولت ساسانی به همراه داشت پس می بایست دولت شاهنشاهی برای رفع این مشکل چاره ای مناسب بیاندیشد قسمتی از این مشکل با بازسازی و ساخت جاده ها پل های جدید رفع شد اما وسعت بسیار زیاد سرزمینهای شاهی و نزدیکی نقاط حساس و کلیدی ایران به مرز های روم کماکان شاهان ایران را برای جمع آوری به موقع نیرو دچار مشکلات می کرد. یک لشکر رومی برای رسیدن از پایتخت آسیایی خود (انطاکیه) به مرزهای ایران به کمتر از سه هفته زمان نیاز داشت و فاصله آنها تا مرز های ایران بسیار کم بود در

^۱ کاتا فراکتها که می توان از آنها به عنوان پدر شوالیه های چند قرن بعد در اروپا نام برد.

حالی که فاصله مرکز ایران و ایران شرقی از مرزهای غربی ایران بسیار زیاد بود پس به طور یقین سازمان جاسوسی بسیار فعالی در داخل خاک روم وجود داشت تا جدیدترین اخبار را به اختیار دولتمردان ایرانی قرار دهد. دولت شاهنشاهی به محض حصول اولین اخبار از جمع آوری نیرو از طرف رومیان واحد های شرقی خود را احضار می کرد تا در موقع مناسب از آنها بهره ببرند. به این ترتیب بود که سازمان نظامی و اداری ارتش ایران به بهترین وجه ممکن سازماندهی شد.

شاهپور می دانست که این ارتش نیرو مند مگر با داشتن ثروت فراوان و حمایت عامه مردم ایران زمین پابرجا نماند و حمایت عامه مردم مگر با حمایت از دین جلب نخواهد شد، پس می بایست در تقویت دین زرتشتی از هیچ اقدامی فرو گذار نکند دینی که پدرش اردشیر خود را احیا کننده آن میدانست و در این دوران و در ادامه سیاست دینی شاهنشاهی موبدان زرتشتی بعد از سالیان دراز دارای دستگاه اداری و دینی خاص بودند و بزودی دارای قدرت سیاسی و اقتصادی فراوانی نیز شدند. بعد از فروپاشی شاهنشاهی هخامنشی دین از چتر حمایت دولت در ایران بیرون آمد و تنها در زمان سلطنت بلاش اول اشکانی بود که این شاه به تاضیات زمانه دست به حمایت از دین زرتشتی زد اما با درگذشت او این حمایت نیز از بین رفت. با ظهور اردشیر اول ساسانی و ایجاد شاهنشاهی جدید دین بهی (زرتشتی) از نو زنده شد و شاهان ساسانی تا آخرین روزهای حیات این سلسله بزرگ از آن حمایت قاطع کردند. اما سیاست شاهپور در این زمینه دوگانه بود. با اینکه وی از برافروختن آتش در کتیبه اش سخن می گوید ولی به گونه ای عجیب به مانی اجازه ترویج در سراسر قلمرو ساسانی را داد.^۴

ایران در این دوران در هر زمینه ای اعم از علم و دانش - ساختن شهر - جند شاهپور که تبدیل به بزرگترین مرکز علمی جهان باستان شد - جنگ و فن آوری های وابسته به آن - دین - دیانت، سیستم مالیاتی صحیح، ساخت پلها سدها جاده ها ... و شهر سازی به بالاترین حد خود رسید که باید بدون تردید شخص اول مملکت یعنی شاهپور را مسئول مستقیم آن بدانیم.

^۳ اما در آینده خواهیم دید که او در مقابل مانی از خود نرمش بسیاری نشان می دهد تا جایی که بسیاری او را به گرایش به مانویت متهم می کنند.

^۴ در این خصوص در بخش «مانی» توضیح کاملی آمده است.

در این کتاب دو هدف دنبال شده است اولین هدف بررسی زندگی شاهپور از ابتدا تا زمان مرگ این شاه بزرگ که در دو قالب بیان شده است ابتدا قالب داستانی و سپس قالب تحقیقی و هدف دوم سلسله اتفاقاتی که در این دوران روی داده که شاهپور هم در آنها سهمی داشته است مانند ظهور مانی. در قسمت اول بر طبق آنچه که این مجموعه بر پایه آن استوار است دقت شده تا ریز گفتگوها واقعی باشد یعنی اینکه سعی شده آنچه در کتب نویسندگان قدیم و جدید بوده در اینجا به کار برده شود و تنها در بعضی از بخشها مقداری از گفتگوها به آنها اضافه شده است. تمام سعی بر این است که از اصل واقعیت به هیچ وجه دور نشویم و اضافه کردن ریز گفتگوها تنها به دلیل جذاب شدن داستانها میباشد. در بخش ی تحقیقی کتاب تمام سعی بر این اساس استوار است که تنها واقعیت را نشان دهیم به همین دلیل در بسیاری از قسمتها نظرات نویسندگان بزرگ را برای مقایسه و اطلاع خوانندگان عزیز آورده ایم که البته امیدوارم موجب تکدر خاطر آنها نشود. با اینکار و با استفاده از نشانه ها که ما را به سوی واقعیت راهنمایی کنند با دوری جستن از هرگونه تعصب بی مورد قضاوت صحیحی انجام دهیم. در همین جا از همه بزرگانی که نظر بنده به نوعی خلاف آنها می باشد بوزش می طلبم و امیدوارم آنها آنرا به حساب کم سادی ان جانب بگذارند.

اما با همه کاستی های این کتاب تصدیق کنم برای کسانی که با تاریخ آشنایی کمتری دارند منبع مناسبی فراهم کرده ام. توضیحات با زبانی ساده، نکته ها و عکس ها و خصوصا تعیین دقیق مکان شهرهای قدیمی و مشخص کردن آنها در نقشه های مورد نیاز بسیاری از مشکلات تاریخ خوانان جوان و جویای علم تاریخ را حل خواهد کرد.

امیدوارم با کمک این کتاب گوشه ای از تاریخ پر افتخار کشورمان برای مردم کشورم خصوصا جوانان و نوجوانان به خوبی بیان کرده باشم و نقاط تاریک آنرا روشن کنم. باشم تا مردم ایران با یادآوری روزگار بزرگ گذشته به آینده ای روشن امیدوارتر باشند و به حاکمیت خداوند به زودی روزگار بزرگ دورانهای پیشین از نو تکرار شود و ایران و ایرانی در تمام جهان سرافراز گردد. به امید آئروز.

در پایان با کمال افتخار این نوشته ناچیز را به همسر عزیز، دخترم و خانواده ام تقدیم می کنم تا شاید با اینکار اندکی از زحمات آنها را جبران کرده باشم.

علی سماک محمدی

بیست یکم فروردین هشتاد و هفت